

Kurzynowski, Adam

Urlopy i zasiłki wychowawcze młodych matek : (na podstawie badań przeprowadzonych w Płocku w 1982 roku)

Notatki Płockie 28/2-115, 56-59

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Urlopy i zasiłki wychowawcze młodych matek

(na podstawie badań przeprowadzonych w Płocku
w 1982 roku)

1. Wprowadzenie

Od dawna zapowiadany zasiłek wychowawczy dla pracownic korzystających z urlopów wychowawczych został wprowadzony z dniem 1 lipca 1981 r. i stał się bardzo ważnym świadectwem w systemie polityki rodzinnej państwa, a zarazem istotnym czynnikiem wspierającym decyzje matek w sprawie przerywania pracy na odchowianie dziecka. Jak powszechnie wiadomo macierzyństwo pracownic stanowi podstawową kwestię dla kobiet, ich rodzin i społeczeństwa. Dlatego też zasiłki wychowawcze ułatwiający decyzje matek w sprawie przerywania pracy po urodzeniu dziecka, spotkały się z dużym zainteresowaniem matek, o czym świadczą niżej omówione wyniki badania przeprowadzonego w Płocku w 1982 r. Sprawa ta jest obecnie przedmiotem żywego zainteresowania opinii publicznej, administracji państwowej i kierownictwa zakładów pracy, z uwagi na dużą częstotliwość korzystania przez matki z urlopów wychowawczych, co pogłębia deficyt siły roboczej na rynku pracy. Temat ten zasługuje więc na szczegółową analizę w świetle wyników najnowszych badań.

Problematyka pracy i macierzyństwa młodych matek jest badana w Płocku od 1960 r.¹ Ciągłość prowadzonych badań pozwala analizować zmiany we wzorach zachowań mężatek wobec pracy po urodzeniu dziecka, w zależności od kolejno podejmowanych zmian w systemie polityki rodzinnej.

2. Badanie i jego główne wyniki

We wrześniu 1982 r. Instytut Gospodarstwa Społecznego we współpracy z ZUS przeprowadził w wybranych zakładach pracy kolejne badania dotyczące częstotliwości korzystania przez pracownice z urlopów i zasiłków wychowawczych. Podstawowym celem tego badania było ustalenie:

- jak wprowadzony zasiłek wychowawczy wpływa na decyzję matek w sprawie przerywania pracy?
- jak kształtują się różnice w sytuacji rodzinnej i materialnej pomiędzy kobietami korzystającymi z urlopów wychowawczych i tymi, które z nich nie korzystają?

Niezbędne dane o pracownicach zebrano w miejscu pracy. Metoda ta pozwala ustalić w pełni zobiektywizowane informacje o tych pracownicach, jak również zapewnia porównywalność uzyskiwanych wyników z poprzednich badań, co stwarza możliwość ustalenia jak badane zjawisko zmienia się w czasie.

Badaniem objęto — w wylosowanych zakładach pracy, wszystkie pracownice, które zakończyły urlop macierzyński w okresie od 1 lipca 1981 r. do 30 kwietnia 1982 r. Obserwacji poddano więc pierwszych 10 miesięcy funkcjonowania zasiłku wychowawczego.

Łącznie w zakładach tych, badaniem objęto 396 kobiet, które zakończyły urlop macierzyński. Spośród tej zbiorowości — 379 pracownic skorzystało z urlopu wychowawczego tj. 95,7%. Spośród 379 matek — 364 skorzystało z zasiłku wychowawczego tj. 96% korzystających z urlopu. Nadspodziewanie wysoka jest częstotliwość korzystania z urlopów i zasiłku wychowawczego. Świadczy to, że po wprowadzeniu zasiłku wychowawczego zdecydowanie dominującym wzorem zachowań matek wobec pracy po urodzeniu dziecka jest przerwanie pracy na czas urlopu wychowawczego i o dość przeciętnym poziomie dochodów na osobę w ich gospodarstwach domowych, ponieważ 96% matek korzysta z zasiłków wychowawczych.

Urlop wychowawczy z zasiłkiem zasadniczo zmienił dotychczasowe relacje pomiędzy wzorem zachowań polegającym na przerywaniu pracy i tym, który wyrażał się kontynuowaniem pracy. Prawie powszechne (96%) wykorzystywanie przez matki urlopów wychowawczych w 1982 r. (dla porównania w 1960 r. przerwało pracę — 19%, w 1974 r. korzystało z urlopów bezpłatnych — 35%) świadczy o tym, że prorodzinne postawy wielu matek mogły się urzeczywistnić dzięki urlopom i zasiłkom wychowawczym. Zasiłek ten spełnił wieloletnie oczekiwania matek i odgrywa w ich decyzjach wobec pracy bardzo ważną rolę.

Wśród badanej zbiorowości pracownice fizyczne prawie powszechnie korzystały z urlopu wychowawczego w przeciwieństwie do pracownic umysłowych. Z zasiłków wychowawczych korzystało natomiast minimalnie mniej pracownic fizycznych, co obrazuje poniższa tabl. 1.

Tablica 1

Pracownice korzystające i nie korzystające z urlopów i zasiłków wychowawczych

Wyszczególnienie	Badane pracownice		w tym pobierające zasiłek wychowawczy		
	Liczba	%	Liczba	%	
Ogółem	396	100,0	100,0	364	91,9
z tego:					
— korzystające z urlopu wychowawczego,	379	95,7	×	364	96,0
— nie korzystające	17	4,3	×	—	—
Pracownice fizyczne	167	100,0	42,2	×	×
— korzystające z urlopu wychowawczego,	165	98,8	41,7	158	95,8
— nie korzystające	2	1,2	0,5	—	—
Pracownice umysłowe	229	100,0	57,8	×	×
— korzystające z urlopu wychowawczego	214	93,4	54,0	206	96,3
— nie korzystające	15	6,6	3,8	—	—

Źródło: Badania IGS, 1982 r.

Rodzaj pracy wykonywanej przez matki wiąże się więc z rodzajem ich decyzji w sprawie pracy po zakończeniu urlopu macierzyńskiego. Bardziej szczegółowa analiza wykazuje, że jest to uwarunkowane nie tylko rodzajem pracy, ale także poziomem posiadanego przez pracownice wykształcenia i wysokością zarobków.

Pracownice fizyczne w większym stopniu niż pracownice umysłowe przechodziły na dłuższe urlopy wychowawcze. Spośród ogółu pracownic fizycznych (165 kobiet) i umysłowych (214 kobiet) wzięło urlop w m-cach:

urlopy w m-cach	pracownice			
	fizyczne	%	umysłowe	%
1—6	0,6	5,5	3,3	15,0
7—12	4,9	93,9	11,7	85,0
13—24	83,6		71,0	
25 i więcej	10,3		14,0	
brak danych	0,6		—	
razem	100,0		100,0	

Zatem prawie 94% pracownic fizycznych i 85% pracownic umysłowych zadeklarowało urlop dłuższy niż rok.

Jak już zaznaczono bardzo wysoki odsetek matek przechodzących na urlop wychowawczy korzysta z zasiłku wychowawczego (96%), przy czym nie występują tu istotne różnice w korzystaniu z tego zasiłku przez pracownice fizyczne i umysłowe. Najczęściej występującym jest zasiłek w wysokości 2 800 zł — zasiłek ten pobierało 81%. Zasiłek w wymiarze 2 100 zł pobierało nieco ponad 10% korzystających z urlopów wychowawczych. Znikomy jest udział zasiłków najniższych (1 400 zł) — około 2% i najwyższych (5 600 zł) — około 1,4%. Około 6% matek pobierało zasiłek w wysokości innej niż wyżej wymieniono, tj. w wy-

sokości od 1401—5599 zł. Zasiłki w nieznormalizowanej wysokości są wynikiem relacji przyjętych stawek od płacy najniższej oraz zarobków uzyskiwanych przez matki przed urlopem macierzyńskim. Zasiłek wychowawczy nie może być wyższy niż uzyskiwana płaca miesięczna. Świadczy to, że dochody rodzin badanych pracownic nie były wysokie.

Podstawowe — dla rozważań nad wzorami zachowań mężatek wobec pracy — różnice leżą w zespole cech społeczno-zawodowych takich jak: wiek mężatek, liczba dzieci do 16 lat, wykształcenie, rodzaj pracy, miejsce pracy, staż pracy (tabl. 2).

Tablica 2

Wybrane cechy rodzinne kobiet a ich decyzje wobec pracy po urlopie macierzyńskim

Wyszczególnienie	Badane pracownice	w tym:			
		korzystające z urlopu wychowawczego		w tym: pobierające zasiłek wychowawczy	
		Liczba	%	Liczba	%
Ogółem	396	379	95,7	364	96,0
wiek					
do 24 lat	115	115	100,0	111	96,5
25—29	179	172	96,1	166	96,5
30—34	83	75	90,4	71	94,7
35 i więcej	19	17	89,5	16	94,1
stan cywilny					
zameżna	383	366	95,6	351	95,9
niezameżna	13	13	100,0	10	100,0
liczba dzieci					
1	212	200	94,3	191	95,5
2	146	143	97,9	138	96,5
3 i więcej	38	36	94,7	35	97,2
pochodzenie społeczne					
robotnicze	217	209	96,3	204	97,6
chłopskie	139	133	95,7	123	92,5
inteligentkie	38	35	92,1	35	100,0
inne	2	2	100,0	2	100,0

Źródło: Badanie IGS, 1982 r.

Uogólniając wyniki przedstawione w tablicy 2 stwierdzić można, że:

— wraz ze wzrostem wieku matek spada odsetek korzystających z urlopów wychowawczych. Spada również odsetek pobierających zasiłek wychowawczy. Obydwie zależności występują z bardzo słabym nasileniem.

— Kobiety zameżne nieco rzadziej korzystają z urlopu wychowawczego z zasiłkiem wychowawczym, niż kobiety samotne. Wskazuje to, że zapewnienie dziecku opieki występuje szczególnie ostro w rodzinach matek samotnych, dla których urlop wychowawczy z zasiłkiem jest często jedynym rozwiązaniem.

- Spośród ogółu matek rodzących dziecko, najczęściej korzystały z urlopu wychowawczego z zasiłkiem te, które urodziły kolejne dziecko (drugie i trzecie). Zróżnicowania zachowań matek wobec pracy w zależności od liczby dzieci w rodzinie są jednak minimalne, co wskazywałoby na to, że wprowadzenie zasiłku wychowawczego złagodziło w istotny sposób ekonomiczne motywy pracy u wszystkich matek.
- Matki pochodzenia robotniczego i chłopskiego częściej korzystały z urlopów wychowawczych niż mężatki wywodzące się z rodzin inteligentki. Ta ustalona wcześniej zależność znajduje i w tym przypadku potwierdzenie, przy czym należy tu podkreślić, że po wprowadzeniu zasiłku wychowawczego różnice te uległy znacznemu spłaszczeniu.

Decyzje matek w sprawie korzystania z urlopów wychowawczych różnicują się również w większym lub mniejszym stopniu w zależności od ich cech zawodowych. Analizując dane stwierdzamy, że:

- wraz ze wzrostem wykształcenia matek spada odsetek korzystających z urlopów wychowawczych; pracownice posiadające wykształcenie wyższe skorzystały w 89% z urlopów wychowawczych, podczas gdy pracownice z wykształceniem podstawowym w 97%. W uwarunkowaniach wzoru zachowań matek wobec pracy wykształcenie odgrywało zawsze szczególnie ważną rolę. Stałe wznoszące poziom wykształcenia kobiet wpływa w sposób znaczący na zmniejszanie się rozpiętości we wskaźnikach powrotu do pracy pracownic z wyższym wykształceniem i pracownic z niższym poziomem wykształcenia;
- Rodzaj wykonywanego zawodu ma dość istotny związek z decyzją matki w sprawie kontynuowania czy przerwania pracy. Częściej przerywają pracę pracownice o słabszym przygotowaniu zawodowym. Rozpiętości w częstotliwości korzystania z urlopów wychowawczych według grup zawodowych nie są jednak duże (różnice od 0 do 12 punktów). Z zasiłku wychowawczego korzystają najczęściej te pracownice, które posiadają tzw zawody kobiece z reguły słabiej opłacane oraz zawody nie wymagające specjalnego przygotowania zawodowego.
- Uwzględniając działy gospodarki stwierdzono, że najczęściej przechodziły na urlop wychowawczy matki zatrudnione w budownictwie (100%) i w przemyśle (98%), najrzadziej w dziale ochrona zdrowia i opieka społeczna (91%). Również w przemyśle a następnie w budownictwie i ochronie zdrowia było najwięcej matek pobierających zasiłek wychowawczy.
- Pracownice mające dłuższy staż pracy rzadziej korzystają z urlopów wychowawczych.

- Wraz ze wzrostem wysokości zarobku spada odsetek matek korzystających z urlopów wychowawczych. Wszystkie pracownice zarabiające do 4000 zł przeszły na urlop wychowawczy. Spośród tych, które zarabiały 4—5 tys. zł skorzystało z urlopu 96%, a wśród zarabiających 5 tys. zł lub więcej — 91%. Wskazuje to, że względy materialne odgrywają w tych decyzjach istotną rolę. I chociaż wprowadzony z dniem 1 lipca 1981 r. zasiłek wychowawczy wpłynął na złagodzenie tej zależności jednak pozostała ona wciąż znacząca.
- Pracownice mieszkające w Płocku nieco rzadziej korzystały z urlopów wychowawczych (95%) niż pracownice mieszkające na wsi (98%), natomiast mieszkanki Płocka częściej pobierały zasiłek wychowawczy (98%) od pracownic zamieszkałych na wsi (92%) — tabl. 3.

Tablica 3

Pracownice korzystające z urlopów i zasiłków wychowawczych według miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Badane pracownice	w tym:			
		korzystające z urlopu wychowawczego		pobierające zasiłek wychowawczy	
		Liczba	%	Liczba	%
Ogółem	396	379	95,7	364	96,0
z tego:					
— mieszkające					
w Płocku	277	262	94,6	257	98,1
— na wsi	119	117	98,3	107	91,5

Zródło: Badanie IGS, 1982 r.

Małe zróżnicowanie zachowań matek wobec pracy w badanych środowiskach oznacza, że korzystanie z przerw na odchowianie dziecka wspierane zasiłkiem wychowawczym staje się powszechne i przyczynia się do egalitaryzacji warunków wychowania małych dzieci w rodzinach pracowniczych.

3. Podsumowanie

- Z przedstawionych wyników badania i ich ogólnej analizy wynika, że:
- podstawowym wzorem zachowań się matek wobec pracy po urodzeniu dziecka, po wprowadzeniu urlopu wychowawczego z zasiłkiem, stał się wzór charakteryzujący się tym, że matki przerywają pracę na kilka lat w celu wychowania dziecka. Świadczy to niebicie, że instytucja urlopu i zasiłku wychowawczego spełniły ważne społeczne oczekiwania. Zasiłki wychowawcze — jak wykazała analiza — zostały zaakceptowane przez matki, a to oznacza, że zasiłek ten stał się trwałym elementem systemu świadczeń na rzecz rodzin pracowniczych.
 - Z urlopów wychowawczych korzystają rzadziej pracownice umysłowe niż fizyczne,

pracownice lepiej wykształcone niż mające stosunkowo słabsze wykształcenie, starsze niż młodsze, dłużej pracujące niż te, które pracują krócej.

Przedstawione wyżej cechy charakterystyczne zachowań matek wobec pracy po urodzeniu dziecka stanowią tylko wąski wycinek z szerokiej problematyki funkcjonowania i przeobrażeń współczesnej rodziny pracowniczej. Ale kwestie objęte badaniem mają tę właściwość, że integrują najważniejsze dla życia rodzinnego funkcje, tj. funkcję prokreacyjną i opiekuńczo-wychowawczą oraz ekonomiczną.

Zatem problem „praca a macierzyństwo” prezentowany tu w postaci analizy decyzji matek wobec pracy po urodzeniu dziecka ma wymiar szerszy i bardzo ważny dla rodziny i całego społeczeństwa. Koszty rozwiązywania tego problemu nie są małe, ale są one związane z rozwojem społecznym. Bowiern jak słusznie

pisał w 1932 r. Ludwik Krzywicki w przedmowie do książki H. Krahełskiej „Praca kobiet w przemyśle współczesnym” (IGS 1932 r.), że „wyjście kobiety z domu było dla niej wydarzeniem olbrzymiej doniosłości, jęła się dorabiać poczucia, że nie jest tylko kobietą, lecz i człowiekiem, obywatelem...”. W Polsce Ludowej proces aktywizacji zawodowej kobiet się rozwinął i utrwalił a praca kobiet stała się trwałym elementem stosunków społeczno-gospodarczych. Stąd też ustalone w Płocku wzory zachowań matek wobec pracy w okresie czynnego macierzyństwa są częścią wielkiego procesu pozytywnych przemian w pozycji społecznej i zawodowej kobiet oraz w polityce społecznej państwa wobec rodziny. Dlatego też omówione wyżej wzory zachowań matek wobec pracy po urodzeniu dziecka traktujemy jako przyczynek do charakterystyki przemian współczesnej rodziny pracowniczej w Płocku.

PRZYPISY

¹⁾ Por. A. Kurzynowski, *Praca zawodowa mężatek w Płocku*, «Notatki Płockie» 26/1963; A. Kurzynowski, *Aktywność zawodowa kobiet zamężnych w Płocku*, «Notatki Płockie» 4/1973; A. Kurzynowski, *Aktywizacja zawodowa kobiet zamężnych w Płocku w latach 1931—1960*, KBRU PAN,

Warszawa 1963; A. Kurzynowski, *Praca zawodowa kobiet a przemiany rodziny i struktury społeczno-zawodowej*; w: Płock, *Spółeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia*, KiW, Warszawa 1982, s. 253—269.

RECENZJA

Marian Chudzyński — „Wieś południowo-zachodniego Mazowsza 1864—1907”,

Na półkach księgarskich ukazała się, od dawna oczekiwana przez miłośników historii Mazowsza, książka dra Mariana Chudzyńskiego pt. *Wieś południowo-zachodniego Mazowsza 1864—1907*. (LSW Warszawa 1983, s. 313).

W dziejach narodu polskiego wieś i jej mieszkańcy odgrywali zawsze poczesną rolę. Przemiany na wsi mazowieckiej były zwłaszcza widoczne w okresie powłaszczeniowym, w okresie bujnego rozwoju kapitalizmu wolno-konkurencyjnego i w początkach kształtowania się kapitalizmu monopolistycznego.

Książka Mariana Chudzyńskiego jest wnikliwym studium historii społeczno-gospodarczej czterech południowo-zachodnich powiatów lewobrzeżnego Mazowsza: gostynińskiego, kutnowskiego, łowickiego i sochaczewskiego w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Dwa

pierwsze z wymienionych powiatów wchodzi obecnie w skład województwa płockiego, pozostałe — w skład skierniewickiego.

Autor — co zasługuje na podkreślenie — zgromadził możliwie kompletny materiał źródłowy. Wykorzystał archiwalia z: Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Płocku i Łodzi i rzadko eksploatowanego archiwum łowickiego. Sięgnął też do ciekawych i jakże pożytecznych materiałów statystycznych, które umożliwiły sporządzenie wielu tabel oraz do bogatej literatury. Wysiłek heurystyczny autora budzi szacunek.

Połączony w ten sposób różnorodny materiał źródłowy umożliwił nakreślenie bardzo interesującej, pełnej, jak się wydaje, panoramy społeczno-gospodarczych dziejów wsi za-